

Književno delo i korelacija u nastavi u osnovnoj školi

Danica N. Kocevska

Trening centar "Kocevski", Novi Sad, Srbija

Vanja N. Kovačević

*doktorand srpske književnosti i jezika
Filozofski fakultet, Novi Sad, Srbija*

Apstrakt

Polazište rada je književno delo kao nosilac korelacije, a krajnji cilj metodičke preporuke za modelovanje aktivnosti, čime bi se dostigli ciljevi i ishodi, ostvarilo aktivno učešće učenika/ca u tumačenju književnog dela i njemu korelativnih sadržaja, kao izraz izazova, samostalnosti i kreativnosti koji želimo da podelimo sa učenikom/com. Književno delo u obrazovnim situacijama i uz motivacionu strategiju rada, postaje inicijator istraživanja i prostor za iskazivanje ličnih ali i emocija prema delu, stavova prema neposrednom okruženju, vršnjačkoj grupi i širem društvenom kontekstu. Nivoi korelacije postavljaju uslov za određivanje vrste i sadržaja istraživačkih zadataka u ostvarivanju ciljeva i ishoda korelacije. U zavisnosti od opredeljenja za prvi ili drugi nivo korelacije, određujemo i da li će se navedeni sadržaj, ciljevi i ishodi, ostvarivati u okviru jednog nastavnog časa, dvočasa, kao tematski dan ili obrazovni projekat na određenu temu u vezi sa književnim tekstom.

Ključne reči: književno delo, korelacija, participacija, planiranje.

Uvod

Izučavanja metodičara nastave književnosti tragala su za postavljanjem teorijsko metodoloških postupaka i smernica za tumačenja književnog dela, uvek uz svesnu odrednicu da ne postoji univerzalni pristup. Posebnosti književnih tvorevina ali i posebnosti onih koji ih pripremaju za tumačenje i onih koji imaju zadatak da ih tumače, formiraju uvek i iznova drugačiji diskurs za dijalog sa književnim delom. Odnos učenika/ca u osnovnoj školi prema književnom delu, kako u razrednoj tako i u predmetnoj nastavi, je uvek aktuelan problem te i problem metodike nastave književnosti i metodike razredne nastave.

Ovim radom se želi dati doprinos utemeljenju novih usmerenja u izboru metodičkih pristupa u tumačenju književnih dela koji impliciraju zahtevima savremene nastave, prilagođeni su interesovanjima učenika i doprinose višem nivou korelacije između nastave srpskog jezika na nivou razredne i predmetne nastave u osnovnoj školi. Polazište u radu je književno delo kao nosilac korelacije, a krajnji cilj metodičke preporuke za modelovanje nastavnih aktivnosti čime bi se dostigli postavljeni ciljevi i ishodi, ostvarilo aktivno učešće učenika/ca u postupku tumačenja književnog dela i njemu korelativnih sadržaja, kao viši stepen izazova, samostalnosti i kreativnosti koji želimo da podelimo sa učenikom/com.

Zahtevi korelacije u aktuelnom nastavnom procesu i književno delo

Sredina za učenje omogućava korelaciju u svim pravcima i daje metodičku podlogu organizaciji nastave u kojoj će se izučavati sadržaji iz različitih predmeta ili naučnih oblasti tako da ih učenik pojedinačno razume i usvoji. Ovaj pristup utemeljen je u poučavanju i učenju u epistemološkim okvirima kritičke metodološke orijentacije, kao proces korelacije u kome učenici/ce samostalno usvajaju određene forme saznanja, mogućnosti rasuđivanja, vrednovanja i delanja i stiču sposobnosti za dalje učenje. Pri tome su vođeni od strane nastavnika/ca koji učestvuju u procesu interakcije, korelacije i samoučenja (Bandur, 2001: 472).

Aktuelni nastavni programi, čiji inovirani modeli se sa školskom 2021/22. godinom u potpunosti primenjuju u osnovnim školama u Srbiji, postavljeni su tako da su korelacijski odnosi preporuka kako unutar samih nastavnih predmeta tako i na međupredmetnom nivou. Problem nedovoljne iskorišćenosti korelacije, kao i holističkog pristupa obrazovanju, odnosi se često na nespremnost prosvetnih radnika/ca da se upuste u istraživački poduhvat i oseće zadovoljstvo kada učenici/ce u veoma visokom procentu umrežavaju svoja znanja i uspostavljaju veze, čak i onda kada ih mi sami ne možemo uočiti. Učenici/ce u tom i takvom pristupu nastavi dolaze do saznanja da je književno delo aktuelna i vanvremenska tvorevina, omeđena umetničkim komponentama, ali i tvorevina koja otvara puteve novih saznanja kao i povezivanje već usvojenih znanja. Proces korelacije se odvija pred samim učenicima/cama, uz njihovo maksimalno uključivanje i doprinos. Važno je istaći da se komplementarnost sadržaja koji ulaze u korelacijski postupak na samom početku tek nazire, a da se tokom istraživačkih postupaka u povezivanju sadržaja književnog dela i drugih nastavnih predmeta pa i naučnih disciplina izvan školskog miljea, dobija mreža novih veza i otvara put ka narednim zonama istraživanja. Takva pozitivna provokacija uma dece i mladih u osnovnoj školi ima višestruki značaj za njihov permanentni razvoj i razvijanje samoregulacionih procesa u učenju.

U postupku razumevanja književnog dela, kao nečeg konačnog i konteksta, kao nečeg beskonačnog, važno je dobro i planski organizovano vođenje, koordinirano ali ne i nametnuto od strane nastavnika/ca kako u razrednoj tako i u predmetnoj nastavi. Delo je pošiljalac poruka na određenom kodu i u određenom kodnom sistemu. U tom kodnom sistemu mora biti i čitalac/teljka jer su deo književnog dela od trenutka čitanja pa nadalje kroz sve procese tumačenja, time se on/ona „uračunava u delo“ (Ignjatović, 2003: 262). Epistemološki značaj umrežavanja pojmova u sadržajima nastavnih predmeta u osnovnoj školi zasniva se na paradigmi obrazovanja u pravcu funkcionalnosti i konceptualnosti saznavanja i njegovog permanentnog delovanja na razvoj stvaralaštva i metakognitivnih procesa kod učenika/ca. U tom cilju, veze korelacije uspostavljene na različitim nivoima daju podsticaj istraživanju u kojima je učenik/ca nosilac istraživačkog procesa, a ne primalac gotovih znanja.

Pristupanje korelaciji zahteva od refleksivnih praktičara/ki najpre dobro izučavanje programa nastave i učenja za razred u kome žele da ostvare neki od nivoa korelacije. U mlađim razredima, učitelji/ce, su prirodno svog posla upućeni u planiranje i programiranje nastave najvećeg broja obaveznih i izbornih predmeta za razred u kome ostvaruju nastavu. U starijim razredima je neophodno uspostaviti dobru saradnju između stručnih aktiva za oblasti predmeta, kao i na nivou odeljenskih veća jednog razreda, kako bi se nastavnici/ce međusobno bolje upoznali sa sadržajima drugih nastavnih predmeta, postavljenih ishoda i mogućnostima preporučene korelacije.

Prvi nivo korelacije može se uočiti kroz samo iščitavanje tematskih oblasti nastavnih predmeta za određeni razred. Složeniji nivo korelacije i uspostavljanje kvalitativnih i kvantitativnih veza između sadržaja nastavnih predmeta sa osobenostima književnih dela obaveznih ili preporučenih za dati razred, zahteva dobro poznavanje i analiziranje istih kao i iskustveno prolaženje kroz njihovo izučavanje tokom rada sa učenicima. Potreba za umrežavanjem pojmova sa kojima se učenici susreću iziskuje

eksplicitno i plansko reagovanje, te je neophodno, već u fazi planiranja nastavnog rada, tu mrežu mapirati na početku školske godine.

Mogućnosti korelacija u nastavi srpskog jezika i književnosti

Programima nastave i učenja, kao i postavljenim ciljevima obrazovanja i kompetencijama za celoživotno učenje, od učenika/ca se očekuje da budu istraživači i suorganizatori nastavnog procesa. Uloge nastavnika/ca se takođe menjaju, njihov zadatak je sve više usmeren na koordinisanje procesom nastave, pri čemu je korelativni pristup planiranju i ostvarivanju nastave veoma pogodan. U takvom kontekstu književno delo postaje neiscrpno polje istraživanja. Ovakva nastavna praksa je još uvek u začetku, posebno kada se govori o starijim razredima imajući u vidu niz implicitnih zahteva koje unapred treba zadovoljiti kako bi do uspešne korelacije uopšte i došlo, te je ona postala i predmet našeg interesovanja.

Zahtevi korelacije književnog dela polaze od kreiranja nove sredine za učenje koju čine različite modelovane situacije. Imajući u vidu da se učenje odvija svuda i na svakom mestu to se ne može govoriti samo o nastavnim situacijama, već sve više o obrazovnim situacijama koje se dešavaju u komunikaciji sa književnim tekstom, okruženju u kojoj se učenica/učenik nalazi, u vršnjačkoj grupi, informacijama u elektronskim medijima. U novijoj metodičkoj literaturi pod pojmom nastavna situacija, podrazumeva se „zadatak koji ima konkretan cilj, određen sadržaj i metodiku kojom se ostvaruje“ (Rec, prema Rosandić, 2005: 85) kao sastavni deo nastavnog časa i ona obuhvata odabrane sadržaje koje učenik/učenica prima, usvaja, interpretira, uči u određenom vremenskom periodu. Obrazovne situacije, kao širi pojam, daju šansu da se saznavanje novih informacija vrši usmereno, ne decidirano, već koordinirano između svih parametara koje će uspešno voditi ka saznavanju, kao što su socijalni, mentalni, emocionalni, motivacioni i kognitivni kontekst u realnom ili virtuelnom okruženju. U tom smislu, korelacijom između različitih nastavnih sadržaja unutar samog predmeta ili između različitih nastavnih predmeta može se postići kreiranje upravo takvih obrazovnih situacija.

Korelacija u mlađim razredima osnovne škole

Primarni zahtev korelacije književnog teksta sa sadržajima drugih nastavnih predmeta zahteva od praktičara/ki najpre određenje nivoa uspostavljanja korelativnih veza. Navešćemo primer ostvarivanja zahteva korelacije na primeru odlomka iz romana Bambi, Feliks Salten.

Korelativne veze prvog nivoa složenosti mogu se uspostaviti sa sledećim predmetima i sadržajima:

- (1) priroda i društvo – grupe ljudi (rodbina) i raznovrsnost životinja u okruženju,
- (2) likovna kultura – slika i reč (redosled radnje u stripu).

Na drugom nivou korelacije mogu se uspostaviti veze sa sledećim predmetima i sadržajima:

- (1) priroda i društvo – uloga čoveka u očuvanju prirode (briga o biljkama i životinjama),
- (2) matematika – merenje i mere (metar, dan, godina),
- (3) muzička kultura – kompozicije koje ilustruju različita osećanja,
- (4) projektna nastava – projekat na temu briga o deci,
- (5) likovna kultura – scena (maske, kostimi, rekviziti).

Nivoi korelacije postavljaju uslov za određivanje vrste i sadržaja istraživačkih zadataka u ostvarivanju postavljenih ciljeva i ishoda same korelacije. U zavisnosti od opredeljenja za prvi ili drugi nivo korelacije, određujemo i da li će se navedeni sadržaji i za njih predviđeni ciljevi i ishodi, ostvarivati u okviru jednog nastavnog časa, dvočasa, kao tematski dan ili kao obrazovni projekat na određenu temu u vezi sa književnim tekstom. Navodimo primer gde je odlomak iz romana *Bambi* urađen kao osnova za izradu tematskog dana i dajemo primer istraživačkih zadataka na kojima je radio jedan od timova. Tiskni rad na ovakvim sadržajima omogućava primenu participativnih i kooperativnih metoda nastave i učenja kao i ujednačenost zahteva prema svim učenicima/cama u timu.

Istraživački zadaci:

1. Napišite nazive cvetova i životinja koje se pominju u tekstu.
2. Nacrtajte strip i pokažite kako je Bambi mogao da se obrati skakavcu kad ga je uplašio.
3. Kako se ponaša Bambijeva mama, a kako vaši roditelji kada postavljate bezbroj pitanja?
4. Objasnite Bambiju u čemu su slični on i ostali stanovnici livade.

Zadatak za celu grupu: Odaberite muzičku kompoziciju koja bi pratila dramatizaciju stripa koji ste uradili.

Književnodelo osnažuje dete i nosi mu darove poput „sposobnosti saosećanja sa drugima, kontrole sopstvenih emocija, stvaranje dobrih odnosa u okruženju“ (Denić, 2014: 18), čime se gradi pozitivna atmosfera u školskom kolektivu i utemeljuju kvalitetni odnosi za život u socijalnom okruženju. Tekst „Eno gde leti cvet“, dat kao odlomak iz romana *Bambi* autora Feliksa Saltena (Felix Salten), tokom četvoročasovnog dijaloga sa učenicima, predstavljao je polje istraživanja, uspostavljanja kooperativnih odnosa među vršnjacima, sredstvo pružanja podrške onima koji sporije napreduju i alat u prevazilaženju nesuglasica u odnosima između vršnjaka. U njemu je sadržaj kolerativne veze između različitih nastavnih predmeta, ali pre svega i iznad svega, prostor u kome se mašta, kreira, nadograđuje, procenjuje, predlaže i misli o likovima književnog dela koji je nastao mnogo godina pre rođenja čitateljki/čitaoca koji su ga svojom snagom uma aktuelizovali.

Priča o Raku Krojaču Desanke Maksimović, koja se u II razredu izučava u okviru domaće lektire, može biti dobar osnov za uspešnu korelaciju sa više nastavnih predmeta. Najpre se u okviru nastave matematike ostvaruje korelacija sa mernim jedinicama: metar, decimetar i centimetar. U okviru sveta oko nas povezivanje bi se odnosilo na sadržaje o vodama (stajanje i tekuće vode) kao i na sadržaje o porodici, dok bi se iz nastave muzičke kulture koristili sadržaji o muzici različitog karaktera, a iz likovne kulture sadržaji u vezi sa bojama.

Ovo književno delo može dati dobru polaznu osnovu i za unutarpredmetnu korelaciju, tako što ćemo osmisliti zadatke koji se odnose na sadržaje iz srpskog jezika, a nisu u direktnoj vezi sa samim tekstom već se odnose na pisanje izveštaja, kao deo sadržaja iz oblasti jezičke kulture – pismeno izražavanje.

Istraživački zadaci za timove:

1. tim – Da sam ja Rak Krojač – matematički zadaci u vezi sa merenjem i merama. Zadatak: Izračunaj dužinu materijala za haljine svih riba koje se pominju u tekstu, ako za šivenje svake od haljina treba 2m tkanine.
2. tim – Da sam ja istraživač reke, istraživački zadaci iz prirode i društva. Zadatak je da se opišu karakteristike stajaćih i tekućih voda.

3. tim – Da sam ja novinar, pisanje vesti o događaju u reci uz poštovanje postupaka u pisanju izveštaja.

4. tim – Da sam ja roditelj dečaka koji su oteli Raka Krojača; Pišu vaspitne preporuke kao i moguće mere koje se mogu preduzeti kada su ovakve situacije u pitanju.

5. tim – Da sam ja autor bajke šta bih promenio. Pišu kako bi bajka mogla da izgleda da je pisana u aktuelnom vremenu.

6. tim – Da sam ja organizator žurke, muzika i ambijent bi bili... Koriste listu muzičkih dela za izbor muzike i crtaju scenografiju za prostor u kome bi se odvijala žurka.

Korelacija u starijim razredima osnovne škole

Zahtevi programa nastave i učenja u starijim razredima osnovne škole upućuju nas u moguće ostvarivanje korelacije između nastave srpskog jezika, pa samim tim i književnog dela kao osnove te korelacije i sadržaja drugih nastavnih predmeta. Dajemo primer za prozne i poetske tekstove koji su jednako podobni za uspostavljanje korelacije, kako unutar samog predmeta, tako i sa drugim nastavnim predmetima.

Proučavanje vrsnih pesnika, naših značajnih romantičara, koji su našu književnost uzdigli na zavidan nivo, Branka Radičevića i Jovana Jovanovića Zmaja, osnovcima može da proširi vidike i ublaži pogled na svet. Svaki poseban na svojstven način, svaki sa patnjom u duši; tragičnih sudbina, uspevaju na vrstan način da oblikuju svoje misli u divna poetska dela.

Pesma „Pevam danju, pevam noću“ Branka Radičevića, uvrštena je u čitanku za peti razred osnovne škole. Kao izuzetno lepa i romantična pesma, đacima može da stvori sliku jedne prave ljubavi i zrelih emocija. Može da se dovede u korelaciju sa geografijom – u pesmi su opisane zvezde, metaforično kao sestre njegove voljene; sa istorijom – istorijski posmatrano, znamo da je Branko Radičević bio zaljubljen u ćerku Vuka Karadžića – Minu; sa likovnom kulturom – predstavljanjem slika Mine Karadžić, Vuka Karadžića i Branka Radičevića; sa muzičkom kulturom – puštanjem obrađene pesme koju izvodi Zdravko Čolić.

Izbor pesama iz zbirke Đulići, Jovana Jovanovića Zmaja, uvršten je u čitanke za peti i osmi razred. Sam naziv zbirke može se dovesti u vezu sa biologijom, tumačenjem reči đul ili ruža, koja je čest motiv u Zmajevoj poeziji. Pored biljke ruže, Zmejevu zbirku krase i smilje, bosilje, ruzmarin i tako dalje. Iz korelacije sa istorijom književnosti možemo đacima predočiti srećan i nesrećan period Zmajevog života, odnosno period u kome je imao svoju porodicu i period u kom mu je ona „oduzeta“. Geografija i istorija nam mogu pomoći pri utvrđivanju razloga nastanka baš ovakve poezije kod Zmaja, dok, isto tako neretko Zmajeve pesme možemo dovesti u vezu i sa religijom, jer su religijski motivi, pri opisu njegove žene i dece česti (Bog, anđeli).

Radoje Domanović, čovek izuzetne mašte, otvorenog oka i uha za svet oko sebe, umeo je da zapazi „greške“ u društvu koje ga je okruživalo i da ih predstavi nama na papiru na didaktično satiričan način. Njegova dela su izuzetno inspirativne prirode, jer predstavlja svet kao grotesknu pozornicu i situacije kao komične scene, sa namerom da osvesti čitaoce, kao kritičar tadašnjeg srpskog društva. Dva oblika pisanja kod Domanovića se mogu podeliti na „one u kojima pribegava opisu „pulsacije života“ (mahom satirama) i one u kojima pribegava opisu „pulsacije dela“ (mahom alegorijama)“ (Ivanović, 2009: 406). Domanović „fabulira konflikt modernog sveta (u liku novca, države, vlasti) sa arhaičnim svetom rada, prirode, seljaka, morala kućne zadruge i dr.“ (Ivanović, 2009: 5). Njegova najviša faza kritičkog realizma vidi se u pripovetkama *Danga* i *Vođa*. Domanović, neretko, upravo putem fantastike „ubacuje“

kritiku društva, najverovatnije u nadi da će čitalac prepoznati u kom svetu zapravo živi i barem se malo osvestiti. Ono što je zajedničko kod svih satiričara to je osnovna realistička inspiracija i paralelno sa njom upotreba nerealističkih literarnih sredstava: hiperbole, groteske, alegorije, karikature, aluzije, parodije, fantastike, ironije. Domanović je uneo u srpsku književnost veliki politički i moralni smisao satire, jer služeći se humorom, nije želeo da nasmeje, nego da ukazuje na mane svoga veka, da „popravlja“ svet. On nema za cilj da razgali kad god pravi karikaturu okruženja, on je moralist koji je uvek na pravednoj strani; na strani potištenih ili uvređenih, i uvek protiv obesti, nevaljalstva

Danga (1899) - U Dangi pripovedač govori o svom snu i poseti nekoj drugoj zemlji kroz san, gde ljudi slepo slede naređenja vlasti, do te mere da žele da se žigošu kako bi se označili kao pripadnici nje. Naravno, oni to ne shvataju zbog vešte manipulacije vlasti. Danga je priča koja se savršeno može uklopiti i u današnjicu. Upravo to „klizno“ vreme u Domanovićevoj Dangi omogućava učenicima da ovo delo dovedu u korelaciju sa današnjom politikom i utvrde koliko se stanje od tada promenilo. Usput, ova pripovetka pruža mogućnost njenog povezivanja sa drugim predmetima, koje učenici izučavaju u školi, poput istorije, geografije, likovne kulture. Istorijski posmatrano, možemo lako utvrditi koja je to tačno dinastija žigosala tadašnje stanovnike Srbije, a takođe, spajajući znanje iz istorije sa poznavanjem likovne kulture, učenici mogu lako uočiti i izgled jednog srpskog srednjovekovnog grada, u koji Domanović smešta radnju. Geografski se pak može, po određenim indicijama iz teksta odrediti gde Domanović postavlja pripovetku, iako doduše to nigde ne naglašava. Takođe možemo ga dovesti i u korelacju sa drugim, naročito dramskim delima književnosti, poput dela Viljema Šekspira, jer Domanović vešto smešta svoje aktere na jednu opštu „pozornicu sveta“. U starijim razredima, naročito u razredima srednje škole moguće je izvršiti i korelaciju sa sociologijom i psihologijom, upravo jer se granice moralno – nemoalno, normalno – nenormalno, ponižavajuće – neponižavajuće pomeraju - pripovedač se nekako ne uklapa u opisanu situaciju, oseti se njegov odbrambeni gard u funkciji isčuđavanja.

Vođa (1901) - Vođa je priča koja iznosi tipizaciju našeg društva, ljudi žele promenu, odbacuju staro, biraju slepca za vođu i odlaze na još gori put. Sto godina kasnije u današnjoj Srbiji, lako se može uočiti ko je stara zemlja koja ne valja, ko je slepi vođa i kakav je to nepromenjeni narod, upravo zbog korelacije ovog dela sa istorijom. Domanović je u delu Vođa postigao jedinstven sklad između alegorije i satire. U Vođi je opisao opsesivnost kolektiva predvodnikom, što vrlo lako može da se dovede u vezu sa psihologijom i sociologijom društva. Iako sociologiju i psihologiju učenici osnovnih škola nemaju, ne znači da se obradom teksta ne može sa njima, razgovorom, izgraditi spona između književnosti i ove dve nauke. Može se sa njima obrađivati psihičko stanje svesti likova, kao i njihov socijalni položaj u društvu, koji upravo uzrokuje potrebu za vođom. U korelaciji sa istorijom učenici mogu uvideti da je Domanović ustvari hteo da kritikuje radikalnu stranku i njihovog vođu Nikolu Pašića, upakovavši u alegoriju, simbol i fantastiku u nameri da ne bude gonjen od strane vlasti. Sponu sa geografijom možemo uočiti u tome gde u potrazi za boljim starac vodi narod kroz jaruge i šiblje, brdovita podneblja i pusta kamenita bespuća. Veza sa biologijom dobija na značaju kada se opisuje slepilo vođe, a veza sa likovnom kulturom kada se pripovetka uporedi sa slikom Pitera Brojgela „Slepi vode slepe“.

Mogućnosti i prepreke u ostvarivanju postupka korelacije

Književno delo u ovako organizovanim obrazovnim situacijama i uz navedenu motivacionu strategiju rada u odeljenju, postaje inicijator istraživanja i prostor za iskazivanje ličnih emocija, emocija prema samom tekstu, ali i emocija i stavova prema neposrednom okruženju – činitelju obrazovne situacije, vršnjačkoj grupi, a zatim i prema širem društvenom kontekstu.

Imajući u vidu složenost elemenata koji čine obrazovne situacije, usmerili smo se na motivacione faktore koji obrazovne situacije čine podsticajnim i kritičko stvaralačkim u toj meri da

učenici/učenice u susretu sa književnim delom mogu, kao rezultat istraživanja i izgradnje emocionalnog stava prema delu, uspešno prosuđivati i kritički procenjivati samo delo što i jeste jedna od pretpostavki našeg rada u vezi sa korelacijom književnog dela i ostalih nastavnih predmeta.

U stalnom su odnosu na relaciji čitalac – delo – pisac, vrši se kvalitativna i kvantitativna razmena, stiču se znanja, veštine, izgrađuju navike, formira refentni okvir i definišu tačke gledišta. Stvara se podloga za nova književna iskustva uz permanentno osveščivanje da cilj nastave književnosti nije stvaranje privilegovane elite koja je kriterijumski pripremljena na čitanje, već da „svakog učenika osposobi za kompetentno čitanje: da pri čitanju uživa, prosuđuje i da mu to duh bodri na stvaranje“ (Ilić i sar., 2013: 18).

Obrazovni kontekst u kome se sve više prepliću različiti izvori znanja, različiti mediji kao pratioci savremenog obrazovanja ali i života uopšte, neizostavno zahteva promene u pristupu organizacije nastave. Korelacija kao vid povezivanja sadržaja iz razlilitih nastavnih predmeta daje mogućnost da se obrazovni kontekst obogati ali i da postane bliži i primereniji potrebama učenika/ca.

Mogućnosti u korišćenju književnog dela kao početnog nivoa koleracije su velike. Ukoliko se zna da je književno delo produkt promišljanja o životu, da je svedok života u nekom vremenu i prostoru, ono postaje izvor svakovrsnih znanja i mogućnosti saznavanja. Vešt refleksivni praktičar/ka će iskoristiti svet književnog dela, njegove motive, slike ili likove da poveže naučna znanja iz nekih drugih oblasti u bilo kom nivou obrazovanja. Neizmerno je bogatstvo učiti o životu u prošlosti iz romansiranih biografija, romana, epskih pesama ili bajki. Simbolički okvir mnogih književnih dela se i dan danas menja, preispituje i tumači u skladu sa stanovišta aktuelnih teorijskih postavki, te i u tom smislu imaju prednost za uspostavljanje korelacije. Kada je u pitanju književno delo problema za korelaciju nema.

Osnovne prepreke u uspostavljanju sistema korelacije između književnog dela i sadržaja ostalih nastavnih premeta mogu se javiti u organizacionom smislu i to uvek treba imati na umu.

Pravovremenost planiranja kao podrška korelaciji

Pravovremenost planiranja podrazumeva izradu mreže sadržaja koji mogu biti predmet korelacije. To se postiže analizom programa nastave i učenja ili operativnih/mesečnih planova nastavnika/ca. Fleksibilnost u planiranju omogućava da se, osim kada je to u interesu kontinuiranog rada na sadržajima kod nekih nastavnih predmeta kao što je matematika, vrši izbor sadržaja iz različitih oblasti predmeta koji imaju određene sličnosti ili su u vezi sa primarnim sadržajem, u našem slučaju sa književnim delom. Ovaj postupak je u mlađim razredima lakše izvesti nego u starijim.

Položaj učenika/ca kao i promena stavova prema učenju se menja, te se učenje posmatra više kao aktivan, konstruktivan, samoregulisan proces (Mirkov, 2007) a manje kao strogo uređen i vođen, koji je neko drugi definisao, regulisao i ponudio. Osveščivanje procesa mišljenja kao i osposobljavanje za strategijsko ponašanje i usmeravanje lične motivacije prema postavljenim ciljevima, postaju paradigma savremenog obrazovanja. Učenice/ci sve više preuzimaju odgovornost za sopstveno učenje i napredovanje, iniciraju, prate i procenjuju sopstveno znanje i napredovanje, samoregulisano uče, odnosno prolaze kroz „namerno planiranje i praćenje kognitivnih i afektivnih procesa uključenih u uspešno izvršavanje akademskih zadataka“ (Torrano & Torres, prema Mirkov, 2007: 310).

Planiranju nastave uz primenu korelacije omogućava participaciju učenika i viši nivo njihove motivacije, strategijsko planiranje učenja i samoregulaciju procesa učenja kroz postavljanje ciljeva učenja i procenu njihove ostvarenosti.

Usklađenost/neusklađenost programa nastave i učenja

Prepreka u ostvarivanju korelacije između predmeta uočava se kod nekih nastavnih sadržaja, češće u starijim razredima, kada se neki sadržaji iz istorije koji su predmet radnje u književnom tekstu u jednom razredu, izučavaju u narednom razredu. Navodimo primer iz programa nastave i učenja za sedmi razred u kome je predviđeno da se učenici/ce upoznaju sa tekstovima *Plava grobnica*, Milutin Bojić i *Krvava bajka*, Desanka Maksimović, a sadržaji iz istorije, na koje se ovi događaji implicitno odnose Prvi i Drugi svetski rat, se izučavaju u osmom razredu.

Primer dobre usklađenosti sadržaja u sedmom razredu možemo uočiti takođe na sadržajima nastave srpskog jezika i istorije. *Epske narodne pesme pokosovskog tematskog kruga* (izbor) i *Epske narodne pesme o hajducima i uskocima* (izbor) se izučavaju u 7. razredu, kao što se u istom razredu u okviru nastavnog predmeta istorija izučavaju slični sadržaji u okviru teme *Srpski narod pod stranom vlašću*. Uspeh korelacije zavisice od dogovora između predmetnih nastavnika/ca koji će plan nastave srpskog jezika, kao fleksibilniji, uskladiti sa planom nastave istorije koji ipak treba da prati kontinuitet istorijskih događaja.

Navodimo primer dobre korelacije koju prezentujemo nastavnicima tokom obuke „Projektna nastava i tematsko planiranje u mlađim razredima OŠ“, a koju zbog velikog interesovanja često prate i nastavnici. Primer je namenjen korelaciji na nivou jedne nedelje u petom razredu. Izvršen je izbor sadržaja iz deset obaveznih, jednog obaveznog izbornog predmeta i vannastavnih aktivnosti.

Tabela 1. Primer moguće korelacije nastavnih sadržaja u petom razredu na nedeljnom nivou

PLAN KORELACIJE 5. RAZRED – TEMA: ČOVEK I PRIRODA				
Ponedeljak	Utorak	Sreda	Četvrtak	Petak
Robinson Kruso (srpski jezik)	Rotacija i revolucija (geografija)	Praistorija (istorija)	Vežbe u visu (fizičko vaspitanje)	Uglovi (matematika)
Uloga značaj i istorijski razvoj saobraćaja (tehnika i tehnologija)	Ritam u prirodi i linija (likovna kultura)	Robinson Kruso (srpski jezik)	Glagolski vid (srpski jezik)	Robinson Kruso (srpski jezik)
Rad sa tekstem (informatika)	Kružnica i krug (matematika)	Biljne i životinjske vrste (biologija)	Kružnica i krug (matematika)	Značaj vrsta za čoveka, samoniklo bilje (biologija)
Kružnica i krug (matematika)	Slušanje muzike (muzička kultura)	Trčanje (fizičko vaspitanje)	Naše sličnosti i razlike (građansko vaspitanje)	Moja uloga u razvoju prirode i društva (vannastavne aktivnosti) - projekat

Zaključak

Postavljanjem književnog dela za nosioca korelacijskih veza učenik/ca se navodi na promišljanje o značaju književnosti za život i vezu sa svim njegovim aspektima kako u prošlosti, tako i u sadašnjosti i budućnosti. Korelacija podstiče pristup interdisciplinarnog izučavanja sveta i njegovih pojavnosti jer svet to i jeste, niz pojavnosti koje čine jedinstvo, a koje izučavaju različite naučne discipline. U realnom svetu granice između nauka nisu tako strogo postavljene što na putu rešavanja istraživačkih zadataka umreženih iz različitih predmetnih oblasti, omogućava da učenik/ca razvija mnoge aspekte svojih intelektualnih sposobnosti. Tim postupcima ulazi se u proces metakognitivnih znanja što

omogućava da se osveste lična kognitivna dostignuća i gradi strategija soptvenog razvoja i predviđajući novi nivoi znanja na koje se želi stići.

Ceo ovaj postupak može se posmatrati i kao začetak jednog novog pristupa u obrazovanju, pa i u definisanju novih principa metodike književnosti, kao i metodike razredne nastave, kao *jedinstvenog koncepta metodičkih koraka, aktivnosti i promišljanja o obrazovanju u osnovnoj školi*.

Zadatak nastavnika/ca i učenika/ca, jeste participacija i saradnja u procesu planiranja ovakvih nastavnih aktivnosti, izbor sadržaja za dalje napredovanje i u skladu sa tim definisanje korelativnih veza sa drugim oblastima.

Korišćena literatura

- Bandur, V. (2001). Osnovne epistemološko-metodološke orijentacije u pedagogiji. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 33, 467-473.
- Denić, S. (2014). *Književnost za decu: Krila za začarani let*. Vranje: Učiteljski fakultet i Novi Sad: Zmajeve dečje igre.
- Ivanić, D. (2009). *Glišić i Domanović*. Beograd: SANU.
- Ivanović, R. (2009). *Glišić i Domanović*. Beograd: SANU.
- Ilić, P. Gajić, O. Miljković, M. i Košničar, S. (2013). *Čitanjem ka stvaranju – stvaranjem ka čitanju*. Novi Sad: Gradska biblioteka i Prometej.
- Ignjatović, M. (2003). *Književna kritika i tumačenje književnog dela*. Beograd: NAPOR.
- Mirkov, S. (2007). Samoregulacija u učenju: primena strategija i uloga u orijentaciji na ciljeve. *Zbornik Institut za pedagoška istraživanja*, 39 (2), 309-328.
- Rosandić, D. (2005). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pravilnik o nastavnom programu za sedmi razred osnovnog obrazovanja*, Preuzeto 30. maja 2021. sa <https://zuov.gov.rs/download/pravilnik-o-nastavnom-programu-za-sedmi-razred-osnovnog-obrazovanja-i-vaspitanja/>.

A Literary Work and Correlation in Primary School Teaching

Danica N. Kocevska

Training centar „Kocevski“, Novi Sad, Serbia

Vanja N. Kovačević

*PhD student of Serbian literature and language
Faculty of Philosophy, Novi Sad, Serbia*

Abstract

The starting point of the paper is a literary work as a bearer of correlation, and the ultimate goal are methodological recommendations for modelling activities which would enable achieving goals and outcomes, achieving active participation of students in interpreting a literary work and its correlative contents, as an expression of challenge, independence and creativity which are intended to be shared with a student. A literary work in learning situations and with a motivational work strategy becomes the initiator of research as well as a space for expressing personal but also emotions towards the work, attitudes towards the immediate environment, the peer group and a wider social context. Correlation levels set a condition for determining the type and contents of research tasks in achieving the goals and outcomes of correlation. Depending on the choice for the first or the second level of correlation, we determine whether the stated content, goals and outcomes will be realized within one class, two classes, as a theme day or an educational project on a specific topic related to the literary text.

Key words: literary work, correlation, participation, planning.
